

Odziv potrošnikov na gensko spremenjena živila

Peter **RASPOR**¹, Mojca **JEVŠNIK**², Damjana **AMON**²,
Lidija **BAŠA**², Rok **FINK**², Branka **ĐUKIĆ**¹,
Andreja **KUKEC**², Katarina **LAMOVEC**², Vivian **MOSES**³

Gensko spremenjeni organizmi so že vstopili v prehrabno verigo v večini predelov sveta. Veliko mikroorganizmov, predvsem pa bakterije in glive so bile spremenjene z namenom povečanja produkcije proteinov, aminokislin in komercialnih kemikalij. Pionirska dela na področju GSO so povezana z odkritjem naravnega pojava mutagenoze, s pomočjo katerega so se razvile različne vrste mikroorganizmov. Takšni mutanti so bili prva biološka orodja za znanost na tem področju, hkrati pa so za živilsko industrijo predstavljali komercialni dobiček. Med prvimi generacijami GSO so bile rastline, ki pa so se pojavljale le na redkih trgih. Z razvojem znanosti, s tem pa tudi genskih informacij široke palete organizmov, se je trg z GSO sprostil. Posledična ekspanzija GSO je prinesla paralelno povečanje skrbi o uporabi genskega inženirstva za živilsko industrijo na eni strani in dvome o morebitnih škodljivih učinkih na človekovo zdravje in okolje.

Kot vse nove tehnologije tudi tehnologija genskega inženiringa sproža določena vprašanja in dileme, ki se nanašajo na človeško in okoljsko varnost, označevanje živil in potrošnikovo izbiro, na pravice intelektualne lastnine, etiko, varnost živil, večanje moči biotehnoloških podjetij in vplive na okolje. Na vsa porajajoča se vprašanja in dileme, ki se pojavljajo danes, še ni odgovora. Zato so in bodo potrebne dodatne raziskave tako na področju biotehnologije kot tudi na področju antropologije.

Težko je na splošno opisati odnos in reakcije potrošnika do gensko spremenjenih živil, ki so na trgu že prisotna. V nekaterih državah Evropske unije so bile že izvedene različne javnomnenjske raziskave o odzivu potrošnika do gensko spremenjenih živil.

Zaradi vedno aktualnejše tematike tako z raziskovalnega kot političnega vprašanja pa je bila težnja, da bi po poenoteni metodologiji ugotovili odnos evropskega potrošnika do gensko spremenjenih živil in njihovo razširjenost v državah Evropske unije.

V ta namen je bila izvedena obsežna raziskava v okviru evropskega projekta: **“Do European consumers buy GMO foods? (Consumerchoice)”**

Received: 15. 1. 2009.

Accepted: 16. 3. 2009.

¹ Biotehniška fakulteta,
Oddelek za živilstvo,
Katedra za biotehnologijo, mikrobiologijo
in varnost živil,
Jamnikarjeva 101, 1000 Ljubljana,
Slovenija, E-mail: peter.raspor@bf.uni-lj.si

² Oddelek za sanitarno inženirstvo,
Univerza v Ljubljani,
Zdravstvena fakulteta,
Poljanska 26a,
1000 Ljubljana, Slovenija

³ Division of Nutritional Sciences,
King's College, Franklin-Wilkins Building,
150 Stamford Street, London SE1 9NH,
UK

Celotno poročilo je dostopno v angleškem jeziku na spletni strani: <http://www.kcl.ac.uk/schools/biohealth/research/nutritional/consumerchoice/>.

Ocena javnega mnenja je bila izvedena s pomočjo kvalitativnih in kvantitativnih metod. Potrošniki so podali svoje mnenje do GSO, vplivih na zdravje, pomenu uradnega nadzora, pripravljenosti nakupa tovrstne hrane in načina informiranja.

Project no. 518435, ki ga je vodil profesor Vivian Mosess (King's College London) v obdobju od 2006 do 2008. Celotno poročilo je dostopno v angleškem jeziku na spletni strani: <http://www.kcl.ac.uk/schools/biohealth/research/nutritional/consumerchoice/>.

Namen projekta, v katerega je bilo vključenih deset evropskih držav (Češka, Estonija, Nizozemska, Poljska, Španija, Velika Britanija, Nemčija, Grčija, Švedska), med katerimi je bila tudi Slovenija, je bil:

- ugotoviti odnos potrošnikov Evropske unije do živil z gensko spremenjenimi organizmi,
- preveriti ponudbo gensko spremenjenih živil v trgovinah in način obvladovanja le-teh, vključno s preverjanjem načina označevanja, cen in lokacije izdelkov ter način informiranja potrošnikov,
- ugotoviti odziv medijev in politični odziv na gensko spremenjena živila,
- zagotoviti verodostojne informacije vsem udeležencem živilsko/prehransko/oskrbovalne verige o odnosu evropskih potrošnikov do gensko spremenjenih živil.

V maloprodaji so bile pregledane deklaracije živil, kje na policah se pojavljajo živila deklarirana kot GSO ali "GSO free", ali so potrošnikom omogočene dodatne informacije in kako so prodajalci informirani o živilih z GSO. Povprečni potrošnik prejme večino informacij s pomočjo različnih medijev javnega obveščanja, zato so bili tematsko analizirani prispevki v dnevnem, tedenskem in regionalnem časopisju. Raziskovalo se je politično ozadje stališč do uporabe GSO med vladnimi in nevladnimi organizacijami. Ocena javnega mnenja je bila izvedena s pomočjo kvalitativnih in kvantitativnih metod. Potrošniki so podali svoje mnenje do GSO, vplivih na zdravje, pomenu uradnega nadzora, pripravljenosti nakupa tovrstne hrane in načina informiranja.

Čeprav se rezultati po posameznih državah v nekaterih poglavjih precej razlikujejo, predvsem glede na tradicijo uporabe GSO (v šestih državah je mogoče kupiti izdelek, ki je deklariran kot GSO) lahko zaključimo, da je predvsem priložnost tista, ki bo odločila ali bo potrošnik kupil živilo deklarirano kot GSO ali ne.

Povzetek glavnih ugotovitev projekta:

- Evropski potrošniki kupujejo gensko spremenjene živilske izdelke. Edini omejujoč dejavnik pri tem je razpoložljivost le-teh v trgovinah.
- Večina potrošnikov ni dovolj pozorna na označbe na živilih in tako tudi ne prepoznajo živil z GSO. Njihove reakcije so različne od popolnoma ambivalentnih do zelo zaskrbljenih potrošnikov, ki pa jih begajo dvomi o koristnosti GSO in vplivih na zdravje.
- Potrošniki želijo svobodo izbire, ko nakupujejo hrano in nekateri izmed njih odobravajo živila z GSO, ko jim je ta svoboda ponujena. V več državah so potrošniki izrazili etično zaskrbljenost in pokazali na okoljsko in zdravstveno tveganje.
- Pri opazovanju potrošnikov med nakupom so se le-ti obnašali drugače, kot so rekli, da bi se ob nakupu gensko spremenjene hrane. Ena

tretjina anketiranih se je motila v svojih predvidevanjih o nakupu gensko spremenjene hrane, medtem ko druga tretjina ni vedela kaj je pravzaprav kupila.

- Poljaki, ki živijo v Severni Ameriki in prebivalci Velike Britanije, ki so obiskali Severno Ameriko, so bili večinoma brezbrizni do pojava GSO v hrani, ko so bili v ZDA in Kanadi.

Rezultati kažejo, da v slovenskem prostoru prevladuje negativno stališče do pridelave, prodaje in nakupa gensko spremenjenih živil. Potrošniki in trgovci so nezadostno informirani o tovrstnih izdelkih. Vladne in nevladne organizacije spodbujajo predvsem trajnostni razvoj, tradicionalno in ekološko pridelavo hrane. Do gensko spremenjenih živil gojijo odklonilen odnos. V medijih se redko pojavljajo članki z obravnavano vsebino. Glede tematskih skupin prevladuje politični vidik, ki se prepleta z zdravstvenim in okoljsko ekološkim vidikom. Tiskani mediji imajo veliko moč pri informiranju ljudi in oblikovanju javnega mnenja. Strokovno znanje poročevalca je zelo pomembno, saj lahko v nasprotnem primeru prihaja do posploševanja in podajanja neverodostojnih informacij, kar se odraža na odzivu javnosti do uporabe GSO v živilih. Slovenski potrošniki glede vira in verodostojnosti informacij veliko bolj zaupajo strokovnjakom in znanstvenikom kakor medijem.

Tudi v prihodnje je potrebno spremljati trende javnega mnenja do GSO in zagotoviti primerne in učinkovite načine informiranja javnosti. Le dobro informiran in osveščen potrošnik lahko oblikuje realno mnenje o raziskovani tematiki. Zato sta vrsta in vir informacij pomembna elementa pri oblikovanju odnosa do novosti, še posebej tistih, ki so povezani z zdravjem ljudi.

Rezultati kažejo, da v slovenskem prostoru prevladuje negativno stališče do pridelave, prodaje in nakupa gensko spremenjenih živil.

Tudi v prihodnje je potrebno spremljati trende javnega mnenja do GSO in zagotoviti primerne in učinkovite načine informiranja javnosti. Le dobro informiran in osveščen potrošnik lahko oblikuje realno mnenje o raziskovani tematiki.